

کاربرد نام جانوران در صورت‌های خطاب در گویش بوشهری و شهرکردی: تحلیلی در زبان‌شناسی زیست‌محیطی

مهناز طالبی دستنایی^۱ فریا قطره^۲*

(دریافت: ۱۳۹۸/۱/۲۸ پذیرش: ۱۳۹۸/۷/۲۴)

چکیده

استعاره‌های مبتنی بر نام جانوران در همه زبان‌ها و فرهنگ‌ها به کار می‌رود و می‌توان آن را حتی یک جهانی زبان‌شناختی دانست. هدف از پژوهش حاضر، بررسی کاربرد استعاری نام جانوران در خطاب قرار دادن انسان و مفهوم اولیه هر جانور در دو منطقه بوشهر و شهرکرد است. در پژوهش حاضر، واژه‌های مربوط به خطاب و مفهوم اولیه واژه‌های جانوران در گویش منطقه بوشهر که در اقلیم گرم و مرطوب جنوب کشور و گویش منطقه شهرکرد که در اقلیم سرد و کوهستانی واقع شده است، در چارچوب زبان‌شناسی زیست‌محیطی بررسی می‌شود. برای گردآوری داده‌ها، خطاب و مفهوم اولیه نام ۳۵ جانور مختص بوشهر از ۱۰۰ گویشور بومی بوشهر و خطاب و مفهوم اولیه ۳۵ جانور مختص شهرکرد از ۱۰۰ گویشور بومی شهرکرد در قالب پرسش‌نامه بررسی و تحلیل شد. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که گویشوران برداشت‌های استعاری‌شان از رفتارهای جانوران را برای توصیف خصوصیات گوناگون افراد به کار می‌برند؛ چنانچه در پژوهش حاضر، گویشوران دو منطقه مورد نظر از نام برخی از جانوران به عنوان خطاب برای افراد استفاده می‌کنند. کاربرد نام جانوران برای توصیف افراد، نشان‌دهنده تأمل گویشوران در ویژگی‌ها و خلق و خوی جانوران محیط پیرامونشان است. از دیگر یافته‌های پژوهش می‌توان به تفاوت در میزان خطاب در جانوران مشترک دو منطقه

۱. دکتری زبان‌شناسی دانشگاه الزهرا.

۲. عضو هیئت علمی گروه زبان‌شناسی دانشگاه الزهرا (نویسنده مسئول)

مختلف نام برد که محیط پیرامون، نوع و میزان ارتباط انسان و جانوران را می‌توان از مهم‌ترین دلایل این تفاوت‌ها برشمرد.

واژه‌های کلیدی: زبان‌شناسی زیست‌محیطی، خطاب، استعاره، جانور، پوشهر، شهرکرد.

۱. مقدمه

مقاله حاضر، به بررسی کاربرد نام جانوران در صورت‌های خطاب در گویش منطقه پوشهر از اقلیم گرم و مرطوب و گویش منطقه شهرکرد از اقلیم سرد و کوهستانی، در چارچوب زبان‌شناسی زیست‌محیطی می‌پردازد. بر مبنای تقسیم‌بندی اقلیمی، کشور ایران دارای چهار اقلیم است: اقلیم معتدل و مرطوب، اقلیم سرد و کوهستانی، اقلیم گرم و خشک و اقلیم گرم و مرطوب (مرادی، ۱۳۹۴). هدف پژوهشگران این پژوهش از انتخاب دو اقلیم کاملاً متفاوت این است که آیا تفاوت در اقلیم، در کاربرد نام جانوران برای استعاره‌های خطاب تأثیرگذار است؟

زبان‌شناسی زیست‌محیطی رویکردی نوین در پژوهش‌های زبانی است که به ارتباط میان محیط پیرامون انسان و تأثیر متقابل بر زبان می‌پردازد (Couto, 2014). در اوایل قرن بیستم، علاقه زبان‌شناسان به بررسی ارتباط میان زبان و محیط پیرامونش بیشتر شد. ساپیر^۱ (1912)، زبان‌شناس آمریکایی با انتشار مقاله خود با عنوان «زبان و محیط»^۲ نشان داد که زبان به میزان زیادی از محیط پیرامونش تأثیر می‌پذیرد. ساپیر (1912) محیط زیست را شامل عوامل فیزیکی (جغرافیا، آب و هوا، محیط طبیعی و...) و عوامل اجتماعی (هنر، مذهب، معیارهای قومیتی و نوع حکومت) معرفی می‌کند که شکل‌دهنده تفکر و حیات افراد آن جامعه هستند. هر دوی این دسته عوامل در زبان افراد بازتاب می‌یابد و پیشینه محیطی آن‌ها بر زبانشان تأثیر می‌گذارد. پس از ساپیر نخستین گام در شکل‌دهی به رویکرد زیست‌محیطی در سال ۱۹۷۰ از سوی هاگن^۳ برداشته شد. او زیست‌بوم زبانی را «مطالعه رابطه بین هر زبان و محیطش» می‌داند (Haugen, 2001: 57). هاگن در پی تبیین این مسئله بود که چگونه عوامل پیرامونی زبان بر زبان تأثیر می‌گذارند و در مقابل، بازخورد این تأثیرگذاری در بافت اجتماعی و روان‌شناختی زبان چگونه است. زبان‌شناسان زیست‌محیطی چون مولهاسلر^۴ بر این باورند که زبان با جهان و محیط

کاربرد نام جانوران در صورت‌های خطاب در گویش... مهناز طالبی دستنایی و همکار

اطراف ارتباط تنگاتنگ دارد، بدین معنی که هم زبان جهان را می‌سازد و هم محیط اطراف ما زبان را می‌سازد. درواقع، مولهاسلر (2: 2003) معتقد است، زبان‌ها ترکیب پیچیده‌ای بین ساختن محیط‌زیست و ساخته شدن از سوی محیط‌زیست است. از میان پژوهش‌ها در زمینه زبان‌شناسی زیست‌محیطی می‌توان به استفنسن^۵ و فیل^۶ (2014)، کوتو^۷ (2014)، بنگ^۸ و ترامپ^۹ (2014)، دورینگ^{۱۰} و زونینو^{۱۱} (2014)، طالبی دستنایی (2015)، یوان^{۱۲} و همکاران (2017)، طالبی دستنایی و پشتوان (2018) اشاره کرد.

از ابتدای خلقت، به دلیل رابطه نزدیک انسان با جانوران، جانوران و مجموعه ویژگی‌های ظاهری و رفتاری آن‌ها از نخستین مفهومی‌هایی هستند که بشر در می‌یابد و به ایجاد مقوله شناختی مهمی منتهی می‌شود و سپس مفهوم‌سازی شده و در زبان بازنمایی می‌شود. نام جانوران و هر آنچه به جانوران مربوط است، نظیر اعضای بدن، ویژگی‌های ذاتی، رفتارهای خاص هر جانور و اعمالی که از سوی انسان بر جانوران اعمال می‌شود، کاربرد فراوانی در زبان دارند و رویکردهای مختلف زبانی و غیرزبانی پیرامون ارتباط انسان با جانوران شکل گرفته است. یکی از این رویکردها، استعاره جانوری^{۱۳} است. استعاره جانوری به استعاره‌هایی گفته می‌شود که رفتار، احساسات و ظاهر جانوران را به عنوان مرجعی برای توصیف و عینیت‌بخشی به رفتار، احساسات و ظاهر انسان می‌داند. درواقع، استعاره‌های جانوری ابزاری زبان‌شناختی‌اند که به زبان انسان در بیان برخی مفاهیم قدرت می‌بخشند (Sakalauskaite, 2010: 17).

استعاره «انسان جانور است» در همه زبان‌ها کاربرد دارد و به اعتقاد کووچش (1997) می‌توان آن را حتی یک جهانی زبان‌شناختی دانست. اگرچه این استعاره‌ها در زبان‌های مختلف تفاوت‌هایی دارند و مانند آنچه در بخش زبان و فرهنگ ذکر شد، بخشی از استعاره‌های جانوران، فرهنگ‌ویژه و زبان‌ویژه هستند (Littlemore, 2003). ویژگی‌های درونی، عادات و رفتار و روابط میان انسان و جانوران سبب شده است تا این نوع استعاره‌ها در زبان‌های مختلف پرکاربرد باشد.

به باور کووچش (2010: 124) بیشتر رفتارهای انسان را می‌توان در قالب استعاره‌های مربوط به رفتارهای حیوانات به خوبی درک کرد؛ مثلاً وقتی می‌گوییم

«فالنی خر شد»، ویژگی حماقت را به صورت استعاری به انسان نسبت می‌دهیم تا منظورمان را روشن‌تر بیان کنیم.

روشن است که جانوران بدجنس و بدخلق نیستند، مانند گاو احمق و مانند گربه، بی‌چشم‌ورو نیستند؛ پس چگونه این واژه‌های مربوط به جانوران، معنای استعاری یافته‌اند. در پاسخ به این پرسش، کووچش (همان، ۱۵۲) می‌گوید: «تنها راهی که این معناها می‌توانند ظاهر شوند این است که انسان، ویژگی‌های انسانی را به جانوران نسبت دهد و سپس این ویژگی‌ها را، مجدداً در مورد انسان به‌کاربرد». این بدان معناست که در ابتدا به جانوران شخصیت داده شده و سپس ویژگی‌های حیوانی انسان‌مدار برای درک رفتار انسان استفاده شده‌اند. استعاره «انسان حیوان است» در عبارت‌های خطاب نیز بسیار پرکاربرد است. برای مثال، در زبان فارسی «یابو» گاهی برای خطاب قرار دادن و به معنای نفهم کاربرد دارد.

هدف اصلی پژوهش حاضر، بررسی کاربرد نام جانوران در خطاب کردن انسان در دو منطقه بوشهر و شهرکرد است. در این پژوهش ۳۵ جانور از منطقه بوشهر که دارای اقلیم گرم و شرجی جنوب کشور است و ۳۵ جانور از شهرکرد که دارای اقلیم سرد و کوهستانی غرب کشور است، از سوی پرسش‌نامه‌ای گزینش شدند و در مرحله دوم از ۱۰۰ گویشور منطقه شهرکرد و ۱۰۰ گویشور منطقه بوشهر درباره خطاب قرار دادن و مفهوم یا ویژگی اولیه این جانوران پرسش‌هایی پرسیده شد. درنهایت، پاسخ گویشوران بررسی و در قالب نمودار و تحلیل‌ها ارائه شده است.

۲. پیشینه پژوهش استعاره‌های جانوران و خطاب در جانوران

با انتشار کتاب لیکاف^{۱۴} و جانسون^{۱۵} (۱۹۸۰) موج عظیمی از پژوهش‌ها در زمینه استعاره‌های مفهومی محافل علمی زبان‌شناسی در سراسر جهان را در بر گرفت و پژوهش‌های زیادی در زمینه استعاره‌های مفهومی از منظرهای گوناگون در زبان‌های مختلف انجام شد. کووچش (۲۰۱۰)، سیزده حوزه را به‌عنوان حوزه‌های مبدأ رایج در فرایند استعاره‌سازی در زبان انگلیسی مشخص کرده است و از جانوران به‌عنوان یکی از پرکاربردترین این حوزه‌ها یاد می‌کند (همان، ۱۹). به باور لورنس (۱۹۹۳)، از طریق

کاربرد نام جانوران در صورت‌های خطاب در گویش... مهناز طالبی دستایی و همکار

ارجاع به حوزه جانوران، نیاز انسان به بیان استعاری به بهترین شکل محقق می‌شود. شپرد (1996) عقیده دارد که آرایه‌های ادبی مبتنی بر نام حیوانات انسان را قادر می‌سازد که ویژگی‌ها و خصلت‌ها را عینیت ببخشد. یکی از دلایل کاربرد وسیع ساختارهایی با نام حیوانات، ریشه داشتن آن در فرهنگ جوامع گذشته است؛ پیوند زبان، طبیعت و فرهنگ سبب انعکاس عقاید و تجربیات بشری در قالب زبانی استعاری و خلق ضرب‌المثل‌ها شده است (Hsieh, 2006: 2207). درواقع، از عبارت‌های دارای نام حیوانات می‌توان به منظور جبران خلأ معنایی در زبان بشری استفاده کرد و این خلأ معنایی از طریق زندگی انسان در کنار جانوران، شناخت ویژگی‌های آن‌ها و نسبت دادن خصوصیات مثبت و منفی انسان به جانوران جبران می‌شود (Hsieh, 2005).

استعاره‌های بر پایه جانوران در تمام فرهنگ‌ها و زبان‌ها رایج است. اگرچه ممکن است در برچسب‌ها و معانی ضمنی تفاوت‌های بسیاری وجود داشته باشد؛ اما استعاره مفهومی کلی - «انسان جانور است» - در همه فرهنگ‌ها وجود دارد (Kovecses, 1997). از این رو، می‌توان آن را حتی یک جهانی زبان‌شناختی نیز دانست. پژوهش‌های زیادی در مورد استعاره نام جانوران انجام شده است؛ اما تعداد پژوهش‌هایی که به استفاده از نام جانوران به عنوان خطاب اختصاص دارد زیاد نیست، در این بخش به مهم‌ترین پژوهش‌ها درباره استعاره جانوران و کاربرد نام جانوران در خطاب پرداخته می‌شود.

همان‌طور که پیش‌تر ذکر شد، مطالعه درباره استعاره‌های مربوط به حوزه جانوران، یکی از حوزه‌های مورد علاقه بسیاری از پژوهشگران بوده است، به همین دلیل این‌گونه استعاره‌ها در زبان‌های بسیاری بررسی شده است. یکی از نخستین پژوهش‌ها درباره بررسی استعاره‌های حیوانات از سوی برندس^{۱۶} (1984) در زبان Tzintzuntzan در مکزیک، انجام شده است. نتایج این بررسی نشان می‌دهد که عدم تعادل در رفتار اجتماعی و رفتار جنسی در انسان‌ها حوزه مبدأ برای بیشتر استعاره‌های منفی حیوانات در این زبان است. هالوپکا - رستار و رادیک (2003) در مقاله‌ای به بررسی کاربرد نام ۴۰ حیوان در خطاب کردن انسان پرداختند که این خطاب می‌تواند به صورت تحبیبی باشد یا تحقیری؛ این نوع خطاب‌ها نگرش گوینده به مخاطب را نشان می‌دهد. نتایج

این پژوهش نشان می‌دهد، در زبان صربی نام حیوانات بیشتر به صورت اصطلاحات تحقیرآمیز به کار می‌روند تا اصطلاحات تحبیبی. بیشتر پژوهش‌های انجام‌شده به بررسی و مقایسه استعاره‌های شناختی مربوط به حوزه جانوران، در دو یا چند زبان پرداخته‌اند، در بیشتر موارد یکی از این زبان‌های مورد مقایسه، زبان انگلیسی است. کالین^{۱۷} (2005) استعاره‌های مبتنی بر نام حیوانات در دو زبان انگلیسی و سوئدی را با تمرکز بر مطابقت و تنوع در بیان و محتوا بررسی کرده است. نتایج این تحقیق نشان می‌دهد که استعاره‌های مبتنی بر نام حیوانات که در زبان‌های انگلیسی و سوئدی مشابه هستند، بیشتر ساختاری یکسان دارند. فانتچا^{۱۸} و کاتالان^{۱۹} (2003) به بررسی کاربردهای متقابل استعاری جفت‌واژه‌های روباه نر/ روباه ماده و گاو نر/ گاو ماده در زبان‌های انگلیسی و اسپانیایی و در چارچوب شناختی پرداخته‌اند. گوتلی^{۲۰} (2006) نیز مانند پژوهش‌های دیگر تعابیر مختلف جمله «انسان حیوان است» را بررسی کرده است. وی مقاله را با این پرسش شروع می‌کند که آیا «انسان نوعی حیوان است؟» یا «انسان برتر یا بدتر از حیوان است؟». در راستای پاسخ به این پرسش استعاره‌های مختلفی درباره رابطه انسان و حیوان در متون مختلف بررسی شده است. زمانی که بحث برتری انسان یا حیوان به میان آید، در بسیاری از استعاره‌های مفهومی انسان برتر از حیوان است و یا با خصوصیات منفی در قالب یک حیوان توصیف می‌شود؛ اما وقتی صحبت از رفتار عملی و توصیف غریزی انسان است، از استعاره‌های جانوران بدون ایجاد حس توهین و تحقیر استفاده می‌شود.

وانگ^{۲۱} و دوکر^{۲۲} (2008) نیز استعاره‌های مبتنی بر نام حیوانات در دو زبان چینی و انگلیسی را بررسی کرده‌اند. یافته‌های این تحقیق، بیانگر تفاوت‌ها و شباهت‌های کودکان و بزرگسالان چینی زبان و انگلیسی زبان در درک استعاره‌های مبتنی بر نام حیوانات است. رودریگز^{۲۳} (2009) استعاره‌های مبتنی بر نام حیوانات در دو زبان انگلیسی و اسپانیایی را بررسی کرده است، در هر دو زبان، استعاره‌هایی وجود دارد که زنان را به جوجه، سگ یا روباه ماده تشبیه می‌کند و استعاره‌های مربوط به مردان نیز بر اساس قدرت، اندازه و محل زندگی شکل گرفته است. درحقیقت، در هر دو زبان گرایشی دیده می‌شود که زنان را موجوداتی پست‌تر و وابسته به مردان نشان می‌دهد.

کاربرد نام جانوران در صورت‌های خطاب در گویش... مهناز طالبی دستنایی و همکار

سیلاشکی^{۲۴} (2009) به بررسی استعاره‌های مبتنی بر نام حیوانات در اصطلاحات تجاری زبان انگلیسی پرداخته است. یافته‌های پژوهش وی نشان می‌دهد، در متون تجاری استفاده از استعاره - «انسان حیوان است» - بسیار مرسوم است. برای مثال، «شترمرغ» به کسی گفته می‌شود که در تجارت یک قسمت مهم از اطلاعات را در نظر نمی‌گیرد و خودش هم متوجه نمی‌شود (اشاره به رفتار شترمرغ که در پاسخ به یک اتفاق ترسناک سر خود را روی زمین می‌کشد). سومر^{۲۵} و سومر^{۲۶} (2011) نیز کاربرد استعاره‌های مبتنی بر نام حیوانات در توصیف ویژگی‌های شخصیتی انسان را بررسی کرده‌اند و پس از بررسی استعاره‌های مربوط به بیش از ۵۰ جانور در زبان انگلیسی (حیوان، پرنده، ماهی و حشره) به این نتیجه رسیدند که بیشتر استعاره‌های حیوانات معنای منفی دارند، پرنده‌ها شکاری مانند عقاب و شاهین برای اشاره به مردان و پرنده‌ها کوچک مانند کبوتر و گنجشک برای اشاره به زنان استفاده می‌شود. حشرات بیشتر برای تحقیر استفاده می‌شوند و ماهی‌ها معنای خنثی دارند. زاموسفالوی^{۲۷} (2011) در پژوهشی کاربرد نام حیوانات بر اساس خطاب و توصیف (هم به صورت تحقیرآمیز و هم تحبیب) را در زبان‌های انگلیسی و مجاری با یکدیگر مقایسه کرده است.

یکی از پژوهش‌های مرجع در زمینه بررسی استعاره‌های حیوانات از سوی ساکالاسکایت (2010) انجام شده است؛ وی به بررسی و مقایسه استعاره‌های حیوانات^{۲۸} در زبان‌های انگلیسی، آلمانی و لیتوانی پرداخت. تمرکز اصلی وی بر شناسایی استعاره‌های مبتنی بر نام حیوانات در این سه زبان است و اینکه مردم هر فرهنگ کدام جنبه از ویژگی‌های ظاهری و رفتاری حیوانات را به صورت استعاری به کار می‌برند. یکی از مهم‌ترین نتایج این پژوهش این است که در استعاره‌های حیوانات این پیکره، ویژگی‌های ظاهری، رفتاری و فکری حیواناتی که مورد توجه انسان است، خیلی بیشتر از ویژگی‌های مربوط به حیوانات وحشی است. بدیهی است که این مسئله به دلیل ارتباط نزدیک انسان با حیوانات اهلی است.

زن‌رونک^{۲۹} (2014) در مقاله خود به مقایسه معنا و کاربرد نام چند حیوان (اژدها، افعی، مار، ببر، شیر و اسب) در زبان چینی و فارسی پرداخته است. در هر دو فرهنگ، مار به عنوان موجودی ترسناک و خطرناک شناخته شده است و برای نامیدن افراد

غیرقابل پیش‌بینی و خطرناک به کار می‌رود. کاربرد اژدها در دو فرهنگ کاملاً متفاوت است، به گونه‌ای که به نظر ایرانیان اژدها حیوان مجازی زمینی است که بدتر و وحشتناک‌تر از مار است؛ ولی این وضعیت در زبان چینی برعکس است؛ زیرا اژدها، حیوانی آسمانی است که سمبل پادشاه است و چینی‌ها فرزندان اژدها تلقی می‌شوند. محدوده حرکت اژدهای فارسی در گستره و سطح زمین است؛ اما اژدهای چینی قابلیت پریدن و شنا کردن دارد که این امر به دلیل تأثیر دریاها و رودهای فراوان در چین است. بنابراین، با شناخت محیط‌زیست این دو حیوان در چین و ایران، تفاوت کاربرد را به آسانی می‌توان دریافت.

پژوهش درباره استعاره‌های مفهومی جانوران، یکی از حوزه‌های پژوهشی مورد علاقه پژوهشگران ایرانی نیز بوده است. میرصادقی (۱۳۶۴) یکی از اولین و جامع‌ترین پژوهش‌ها را درباره کاربرد نام جانوران در زبان فارسی انجام داده و دلایل رواج کاربرد نام جانوران را بررسی کرده است. یکی از دلایلی که وی بیان می‌کند این است که انسان همسایه نزدیک حیوان بوده و در بسیاری از کارها از حیوان تقلید می‌کرده است. ندیم (۱۳۷۹) نقش حیوانات در ضرب‌المثل‌های شیرازی را با نگرشی جامعه‌شناختی بررسی کرده است. وی معتقد است بسیاری از شاعران به دلیل موقعیت سیاسی و اجتماعی خود، برای بیان واقعیت‌ها و نابسامانی‌های اجتماع از زبان رمزی و نمادین استفاده می‌کردند؛ بیان واقعیت‌های اجتماع در قالب داستان حیوانات به صورت نمادین از بارزترین این نمونه‌هاست. نخواستی و استاجی (۱۳۸۹) در پژوهشی به بررسی کاربرد مجازی نام حیوان‌ها در ضرب‌المثل‌های فارسی با رویکرد معنایی - شناختی پرداختند. آن‌ها به بررسی معنایی پرداختند که از طریق کاربرد مجازی نام حیوان‌هایی همچون الاغ، گاو، سگ و از میان پرندگان نام مرغ و خروس منتقل می‌شود. به باور این پژوهشگران با به‌کارگیری نام حیوان‌ها در این ترکیب‌ها می‌توان نشان داد که چگونه درباره افراد و روابط انسانی فکر می‌کنیم و چطور نیازهای اجتماعی را که با آن روبه‌رو هستیم، ارزش‌گذاری می‌کنیم. همچنین، با استفاده از آن‌ها می‌توان عادات، ویژگی‌ها، خصلت‌های ناپسند و منفور انسانی یا شیوه‌ها و جنبه‌های فرودست زندگی انسان را به شیوه‌ای عینی و ملموس نشان داد. به باور شرفی (۱۳۸۱: ۳ - ۲۷)، پدیده خطاب رابطه

کاربرد نام جانوران در صورت‌های خطاب در گویش... مهناز طالبی دستنایی و همکار

نزدیکی با فرهنگ و عوامل اجتماعی مانند وضع اجتماعی گویندگان، تعبیر اجتماعی و هویت عناصر موقعیتی دارد، بررسی استعاره در عبارت‌های خطاب نیز در جامعه دارای اهمیت بالایی است؛ زیرا گویندگان از لحاظ استعاری عبارت‌های خطاب را در بیان احساساتشان به کار می‌برند.

شریفی مقدم و ندیمی (۱۳۹۲) در پژوهشی به بررسی کاربرد و نقش نام حیوان‌ها در ضرب‌المثل‌های گویش لاری به لحاظ «موضوع» و نوع «کارکرد» پرداختند. نتایج بررسی‌ها نشان داد که موضوع قالب در کاربرد نام حیوان‌ها در مثل‌ها، انعکاس مسائل اخلاقی و آموزشی است و بیشترین کارکرد دربارهٔ تعلیم و تربیت بوده است. عقیلی (۱۳۹۲) استعاره‌های شناختی و بسامد وقوع آن‌ها در عبارت‌های خطاب در دو ردهٔ سنی زنان و مردان جوان (۱۵ - ۳۵ سال) و میان‌سال (۳۵ - ۶۰ سال) در دو ناحیهٔ شرق و شمال منطقهٔ ۲ و ۴ کرج را بررسی کرده است. وی در این پژوهش با حجم نمونهٔ ۱۰۰ نفر، عبارت‌های خطاب استعاری و غیراستعاری در گفتار روزمرهٔ گویشوران را جمع‌آوری و طبقه‌بندی کرد. شلغم، گلابی و خیار از میان خطاب‌های حوزهٔ گیاهان، انگل، بزغاله و بزمرجه از میان خطاب‌های حوزهٔ جانوران و ستارهٔ سهیل از میان خطاب‌های حوزهٔ پدیده‌های طبیعی از پربسامدترین عبارت‌های استعاری هستند که در خطاب قرار دادن افراد کاربرد دارند. حقیبن (۱۳۹۳)، به بررسی مفهوم‌سازی در زبان فارسی بر مبنای حوزهٔ شناختی حیوانات و خصلت‌های اندامی و رفتاری آن‌ها در قالب استعاره و چندمعنایی پرداخت. از یافته‌های او در این پژوهش این است که نسبت دادن خصلت‌های حیوانات به انسان بیشتر بار منفی به همراه دارد. همچنین، وی به چندمعنایی نام جانوران و بسط به حوزهٔ ابزار و ادوات پرداخته و آن را فرایندی پربسامد در زبان فارسی می‌داند که بیانگر مفهوم‌سازی از حوزهٔ شناختی عینی به عینی است. صفایی‌پور (۱۳۹۴) به بررسی کاربرد استعاری نام جانوران در گفتار روزمرهٔ فارسی‌زبانان تهرانی پرداخته است. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که سگ با مفهوم استعاری عصبی بودن و با هدف توهین کردن، بیشترین فراوانی و پس از آن خر با مفهوم استعاری نفهم و کودن در رتبهٔ دوم قرار دارد، جوجه از نظر فراوانی، سومین رتبه را در میان دیگر جانوران از نظر کاربرد استعاری دارد.

به باور طالبی و قطره (۱۳۹۵)، ارتباط نزدیک مردم منطقه چهارمحال و بختیاری با طبیعت، کشاورزی و دامداری (مخصوصاً در گذشته) به ساخت و کاربرد فراوان استعاره‌های مربوط به جانوران در گفتار مردم این منطقه منجر شده است. شعبانی و صراحی (۱۳۹۶) با استفاده از چارچوب پژوهشی هالوپکا - رستار و رادیک (۲۰۰۳) به بررسی کاربرد نام حیوان‌ها در خطاب قرار دادن انسان، هم برای تحقیر و هم تحسین، در زبان گیلکی (گونه اشکورات) در چارچوب رویکرد شناختی پرداختند. تحلیل نتایج نشان نشان داد که نام حیوان‌ها بیشتر به صورت اصطلاحات تحقیرآمیز به کار می‌رود تا اصطلاحات تحسینی و نیز بیشتر نام‌های حیوان‌ها به توصیف شخصیت و ظاهر اختصاص دارد و هوش و عادت‌های غذا خوردن جایگاه کمتری دارد. این شباهت‌ها به سبب وجود انگیزه‌ای جهانی است و در قالب نظریه تجسد^{۳۰} (بدن‌مندی) تبیین می‌شود که بر خصوصیت پیوسته و انگیزنده رابطه میان تجربیات بدنی پیش‌زبانی یا غیرزبانی و شناخت تأکید می‌کند.

۳. روش پژوهش

برای تدوین پرسش‌نامه بررسی خطاب در جانوران دو منطقه و مهم‌ترین و اولین مفهومی که درباره هر جانور به ذهن گویشوران می‌رسد، ابتدا از منابع موثق، کتاب‌ها، مقالات و جزوه‌های سازمان‌های محیط زیست دو منطقه بوشهر و شهرکرد، فهرستی از جانوران هر منطقه تهیه شد. برای گزینش داده‌ها از ۲۰ گویشور اصیل و آشنا با گونه های جانوری منطقه خواسته شد که مشخص کنند کدام یک از جانوران در محیط پیرامونشان زندگی می‌کنند و مردم منطقه با این جانوران به‌خوبی آشنا هستند؛ زیرا ممکن است، برخی از گونه‌های جانوری که در کتاب‌ها ذکر شده‌اند، اکنون در محیط گویشوران نباشد. پاسخ‌های گویشوران در نرم‌افزار اکسل وارد و پس از بررسی و تحلیل شد. پربسامدترین گونه‌های جانوری، ۳۵ جانور برای هر منطقه، برای ورود به پرسش‌نامه مرحله دوم به‌دست آمد. برای اطمینان از تلفظ درست واژه‌ها و راستی‌آزمایی معادل واژه‌ها از هر منطقه، با کمک دو گویشور بومی واژه‌ها و تلفظ‌ها و معادل‌هایشان بررسی شد. در مرحله بعد، از هر منطقه صد نفر گویشور اصیل و بومی با

کاربرد نام جانوران در صورت‌های خطاب در گویش... _____ مهناز طالبی دستنایی و همکار

میانگین سنی حدود ۳۵ سال به صورت تصادفی انتخاب شدند و پرسش‌نامه مرحله دوم را تکمیل کردند. در این مرحله این پرسش‌ها از گویشوران پرسیده شد: ۱. نام کدام حیوان را برای خطاب کردن انسان به کار می‌برید؟ (مفهوم خطاب همراه با چند مثال برای گویشوران توضیح داده می‌شود). ۲. اولین مفهوم و ویژگی درباره نام جانور را که به ذهنتان می‌رسد، بنویسید. هر کدام از جانوران تداعی‌کننده چه ویژگی استعاری برای اشاره به انسان و ویژگی‌های انسان است؟

از آنجا که برخی از گویشوران مسن، توانایی نوشتن پاسخ‌ها در پرسش‌نامه را نداشتند، پرسش‌ها یک به یک از آن‌ها پرسیده شد و در پرسش‌نامه وارد شد. پس از جمع‌آوری پرسش‌نامه‌ها، داده‌های پژوهش بررسی و تحلیل شدند.

۴. تحلیل داده‌های پژوهش

در این بخش به بررسی و تحلیل داده‌های پژوهش می‌پردازیم. در جدول شماره ۱، نام جانوران شهرکرد، تلفظ (با الفبای آوانگاری بین‌المللی^{۳۱})، ساختار صرفی و معادل نام این جانوران در فارسی معیار را ذکر می‌کنیم. سپس در جدول شماره ۲ تعداد و مفهوم خطاب این جانوران بررسی می‌شود. نمودارهای ۱ و ۲ نیز میزان کاربرد نام جانوران در خطاب در دو منطقه شهرکرد و بوشهر را نشان می‌دهد.

جدول ۱: تلفظ و ساختار نام جانوران شهرکرد

نام جانور در شهرکرد	تلفظ	ساختار صرفی	معادل در فارسی معیار
اردک	Ordek	ساده	اردک
آسم	Æsm	ساده	اسب
بره	Bærre	ساده	بره
بز	Boz	ساده	بز
پخشه	pæxʃ e	ساده	پشه
پروانه	pærvə ne	ساده	پروانه
چوری	tʃ uri	ساده	جوجه
خاله‌کوکومی	xa lekukumej	مشتق مرکب	جغد

نام جانور در شهرکرد	تلفظ	ساختار صرفی	معادل در فارسی معیار
خر	Xær	ساده	خر
خرگوش	xærguʃ	مرکب	خرگوش
خوروس	xurus	ساده	خوروس
زمبور، گنج	zæmbur, gondʒ	ساده	زنبور
سار	sa r	ساده	سار
سگ	sæg	ساده	سگ
شاغال	ʃ a Ga l	ساده	شغال
شویره	ʃ owpære	مشتق مرکب	شاپرک
شیطون	ʃ ejtun	ساده	عنکبوت
قاطر	qa ter	ساده	قاطر

نام جانور در شهرکرد	تلفظ	ساختار صرفی	معادل در فارسی معیار
قورباغ	Gurba G	ساده	قورباغه
کفتَر، کموتر	kæftær, kæmutær	ساده	کبوتر
کلاغ، قِلاغ	kela G, Gela G	ساده	کلاغ
کلاه‌دوز، عروس‌خدا	kola duz, ærusxoda	مرکب	کفش‌دوزک
کله‌پشت	kælepof t	مرکب	لاک‌پشت
کوک	Kowk	ساده	کبک
گاب، گو	ga b, gow	ساده	گاو
گراز	gora z	ساده	گراز
گربه	Gorbe	ساده	گربه
گرگ	Gorg	ساده	گرگ
گَنگیشْت	gongijʃ t	ساده	گنجشک
گوساله	gusa le	ساده	گوساله
مار	ma r	ساده	مار
مرغ	morG	ساده	مرغ
مگز	Mægæz	ساده	مگس

کاربرد نام جانوران در صورت‌های خطاب در گویش... مهناز طالبی دستنایی و همکار

نام جانور در شهرکرد	تلفظ	ساختار صرفی	معادل در فارسی معیار
مورچه، موری	murtʃ e, muri	ساده	مورچه
موش	muʃ	ساده	موش

همان‌طور که در جدول شماره ۱ مشاهده شد، نام بیشتر جانوران منطقه شهرکرد دارای ساختار ساده است. در جدول شماره ۲، میزان و مفهوم کاربردی خطاب در جانوران شهرکرد را نشان داده می‌شود.

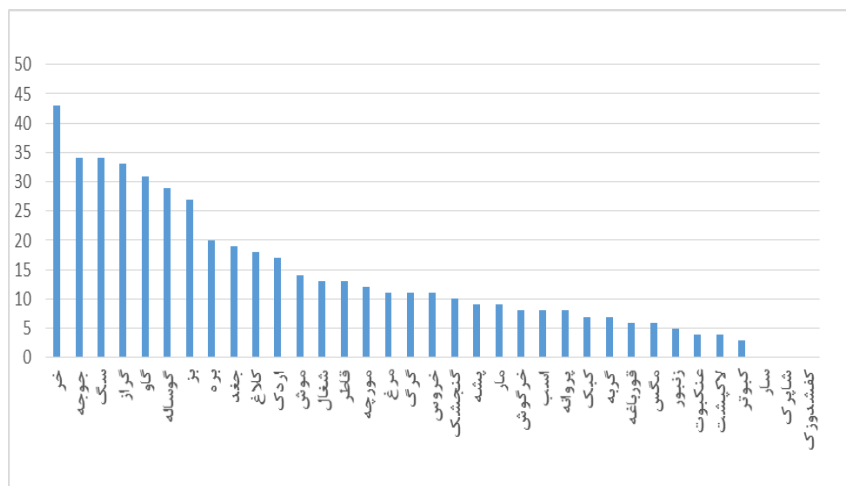
جدول ۲: تعداد و مفهوم کاربردی خطاب مربوط به جانوران شهرکرد

نام جانوران در شهرکرد	تعداد پاسخ برای خطاب	مفهوم کاربردی خطاب
اردک	۱۷	دارای پاهای کج، بد راه می‌رود.
اسب	۸	سریع
بره	۲۰	خنگ، مظلوم
بز	۲۷	بازیگوش، لجباز، پرجنب‌وجوش
پروانه	۸	زیبا، کدبانو
پشه	۹	مزاحم، پرسروصدا
جغد	۱۹	شوم، شب‌بیدار، چشم درشت
جوجه	۳۴	کوچک، ضعیف، بچه
خر	۴۳	نفهم، احمق، بیچاره
خرگوش	۸	خواب خرگوشی
خروس	۱۱	غیرتی، وقت‌شناس
زنبر	۵	پرسروصدا، مزاحم
سار	۰	-
سگ	۳۴	بداخلاق، وحشی
شاپرک	۰	-
شغال	۱۳	طمعکار، وحشی
عنکبوت	۴	ترسناک، دارای پاهای دراز
قاطر	۱۳	سخت‌کوش، پرزور، نادان

نام جانوران در شهرکرد	تعداد پاسخ برای خطاب	مفهوم کاربردی خطاب
قورباغه	۶	زشت، چشم‌درشت
کبک	۷	بی‌خبر
کبوتر	۳	آرام، زیبا، سفید
کفش‌دوزک	۰	-
کلاغ	۱۸	خبرچین
گاو	۳۱	درشت، پرخور
گراز	۳۳	وحشی، نفهم، بی‌شعور
گربه	۷	بی‌چشم‌ورو، بدذات
گرگ	۱۱	وحشی، طمعکار
گنجشک	۱۰	کوچک، معصوم، دل‌نازک
گوساله	۲۹	احمق، بی‌شعور
لاک‌پشت	۴	کند
مار	۹	حیله‌گر، وحشی
مرغ	۱۱	عجول، تنبل، زود می‌خوابد.
مگس	۶	کتیف، مزاحم، پرسروصدا
مورچه	۱۲	ریز، زحمتکش، پرکار
موش	۱۴	کوچک، ضعیف، ترسو

بررسی داده‌های ارائه‌شده در جدول شماره ۲ نشان می‌دهد که برخی از جانوران در گویش شهرکرد در صورت‌های خطاب کاربرد بیشتری دارند. خر با ۴۳ کاربرد در خطاب و در مفهوم نفهم، احمق و بیچاره بیشترین کاربرد خطاب را داشته‌اند؛ شاپرک، سار و کفش‌دوزک هیچ پاسخی برای کاربرد خطاب از سوی گویشوران این منطقه دریافت نکرده‌اند. نمودار شماره ۱ جانوران منطقه شهرکرد را به ترتیب کاربرد در صورت‌های خطاب نشان می‌دهد.

کاربرد نام جانوران در صورت‌های خطاب در گویش... مهناز طالبی دستنایی و همکار

نمودار ۱: میزان کاربرد نام جانوران در صورت‌های خطاب در شهرکرد

نمودار شماره ۱، کاربرد نام جانوران در خطاب در منطقه شهرکرد را نشان می‌دهد. خر، جوجه، سگ، گراز، گاو و گوساله بیشترین کاربرد را در صورت‌های خطاب دارند؛ از طرفی دیگر کفش‌دوزک، شاپرک و سار در خطاب استفاده نمی‌شوند. میزان کاربرد نام کبوتر، لاک‌پشت، عنکبوت، زنبور و مگس نیز در صورت‌های خطاب کاربرد کمی دارد.

در جدول شماره ۳، به بررسی تلفظ، ساختار و معادل نام جانوران بوشهر می‌پردازیم.

جدول ۳: تلفظ و ساختار نام جانوران بوشهر

نام جانور در بوشهر	تلفظ	ساختار صرفی	معادل در فارسی معیار
بادخوارک	ba dxa ræk	مشتق مرکب	بادخورک
اسب شیطان	æsp-e ʃ ejtun	گروه نحوی	سناجاق
اشتر	oʃ tor	ساده	شتر
بالشت مار	ba leʃ t-e ma r	گروه نحوی	حلزون
بُتل	botol	ساده	سرگین غلطان
بز	boz	ساده	بز

سال ۷، شماره ۲۹، آذر و دی ۱۳۹۸ دوماهنامه فرهنگ و ادبیات عامه

نام جانور در بوشهر	تلفظ	ساختار صرفی	معادل در فارسی معیار
بزلیسک	Bozlisæk	مشتق مرکب	بز مچه
کوسه	Kuse	ساده	کوسه
پخشه	pæxʃ e	ساده	پشه
پرپروک	pærperuk	مشتق مرکب	پروانه
پیلیسوک	pilisuk	ساده	پرستو
تدوک، تدوم	teduk, tedum	ساده	سوسک
خر	xær	ساده	خر
خساک	xæssɑ k	ساده	ماهی مرکب
رشمیز	ref miz	ساده	موریانه
زوزو	zuzu	ساده	جوجه تیغی
سگ	sæg	ساده	سگ
شالو	ʃ a lu	ساده	مرغ دریایی

نام جانور در بوشهر	تلفظ	ساختار صرفی	معادل در فارسی معیار
شویر	ʃ owpær	مرکب	خفاش
غم خوارک	Gæmxa ræk	مشتق مرکب	مرغ ماهی خوار
فلاسوزک	Gæla sowzæk	مشتق مرکب	سبز قبا
قوربک	Gorbæk	مرکب	قورباغه
کجیک	kodʒ ik	ساده	گنجشک
ململوسک	mælmelusæk	مشتق	مارمولک
کمتر	komtær	ساده	کبوتر
گا	ga	ساده	گاو
کرنجال	kerendʒ a l	ساده	خرچنگ
گوش رُوک	guʃ rowæk	مشتق مرکب	هزارپا
گولو، گولی	golu, guli	ساده	گره
مار	ma r	ساده	مار
مارموی	ma rmoj	مرکب	مار ماهی

کاربرد نام جانوران در صورت‌های خطاب در گویش... مهناز طالبی دستنایی و همکار

نام جانور در بوشهر	تلفظ	ساختار صرفی	معادل در فارسی معیار
مرغ، مرغ	morG, morx	ساده	مرغ
مُشک	mof k	ساده	موش
مُوی	Moj	ساده	ماهی
میگو	Mejgu	ساده	میگو

چنان‌که در جدول شماره ۳ مشاهده شد، مانند جانوران شهرکرد، نام بیشتر جانوران منطقه بوشهر نیز دارای ساختار صرفی ساده است. ساختار نام دو جانور در بوشهر دارای ساختاری گروه نحوی است (اسپ شیطون به معنای سنجاقک و بالشت مار به معنای حلزون). در جدول شماره ۴، میزان و مفهوم کاربردی خطاب در جانوران بوشهر نشان داده می‌شود.

جدول ۴: تعداد و مفهوم کاربردی خطاب مربوط به جانوران بوشهر

نام جانوران در بوشهر	تعداد پاسخ برای خطاب	مفهوم کاربردی خطاب
بادخورک	۶	شکمو
بز	۴۰	لجبار، نادان
بزلیسک	۱۳	سمج، دزد، چاپلوس
پرستو	۲۳	بلندپرواز، کوچ‌کننده
پروانه	۱۲	زیبا، کدبانو
پشه	۳۱	کثیف، پر حرف، سمج
جوجه تیغی	۹	دارای صورت کوچک، آهسته و با احتیاط راه می‌رود.
حلزون	۴	با حرکت آهسته
خر	۴۰	نفهم، کله‌شق، نادان
خرچنگ	۱	-
خفاش	۱۵	منزوی، شب‌بیدار، زشت
سبز قبا	۱	-
سرگین غلتان	۱۹	زشت، کثیف، دارای بوی بد

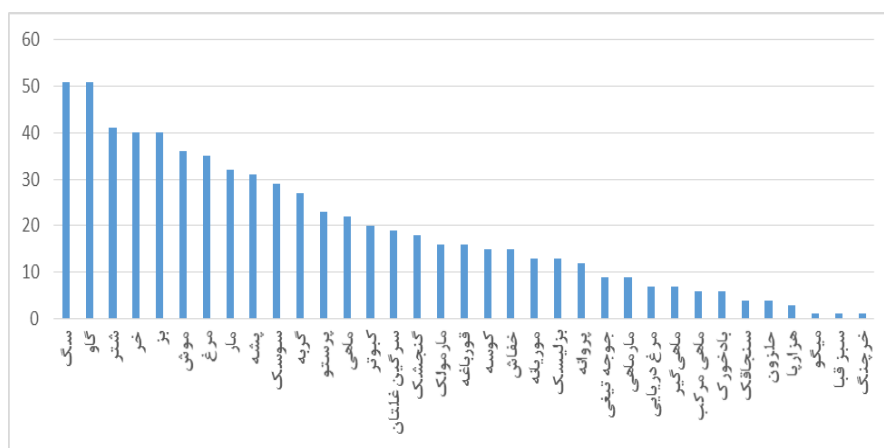
نام جانوران در بوشهر	تعداد پاسخ برای خطاب	مفهوم کاربردی خطاب
سگ	۵۱	وحشی، بداخلاق
سنجاقک	۴	-
سوسک	۲۹	مودی، چندان، بدترکیب
شتر	۴۱	درشت، کینه‌ای
قورباغه	۱۶	چشم درشت، زشت، صدای زشت

نام جانوران در بوشهر	تعداد پاسخ برای خطاب	مفهوم کاربردی خطاب
کبوتر	۲۰	تمیز، پاک، زیبا
کوسه	۱۵	بدون ریش، باندان‌های تیز
گاو	۵۱	احمق، نادان، مظلوم
گربه	۲۷	نمک‌نشناس، مودی
گنجشک	۱۸	پرسروصدا، کوچک، مظلوم
مار	۳۲	حیله‌گر، دراز
مارماهی	۹	زشت
مارمولک	۱۶	بدجنس، لاغر
ماهی	۱۲	لغزنده، بی‌رگ
ماهی مرکب	۶	دورو، دارای شخصیت پیچیده
مرغ ماهی‌خوار	۷	پرتلاش
مرغ	۳۵	غرغرو، زود می‌خوابد.
مرغ دریایی	۷	پرسروصدا، تیز، شکارچی ماهر
موریانه	۱۳	پرخور
موش	۳۶	مودی، کوچک، تیز
میگو	۱	-
هزارپا	۳	

جدول شماره ۴ نشان می‌دهد که از میان ۳۵ جانور، گاو، سگ، بز، شتر خر و موش بیشترین کاربرد را در صورت‌های خطاب دارند و آن‌ها که در خطاب استفاده نشده‌اند

کاربرد نام جانوران در صورت‌های خطاب در گویش... مهناز طالبی دستنایی و همکار

یا کمترین تعداد خطاب را داشته‌اند به ترتیب عبارت‌اند از: میگو، خرچنگ، سبزقبا، مرغ دریایی، مارماهی، بادخورک و هزارپا. نکته مهم در بررسی خطاب‌های جانوری بوشهر آن است که جانورانی که بیشترین صورت خطاب را در این منطقه داشته‌اند، جانوران بومی خاص این منطقه نیستند. به عبارتی دیگر، جانوران بومی مختص این منطقه مانند میگو، خرچنگ، مرغ دریایی، بادخورک و مرغ ماهی‌خوار، کمترین کاربرد در صورت‌های خطاب را به خود اختصاص داده‌اند. شاید بتوان تأثیر رسانه و زبان‌ها و فرهنگ‌های دیگر در کاربرد و شهرت نام برخی از جانوران مؤثر دانست. در بخش جانوران مشترک دو منطقه مورد بررسی درباره این مسئله بیشتر بحث خواهیم کرد. نمودار شماره ۲ نیز جانوران منطقه بوشهر را به ترتیب کاربردشان در صورت‌های خطاب نشان می‌دهد.

نمودار ۲: میزان کاربرد نام جانوران در صورت‌های خطاب در بوشهر

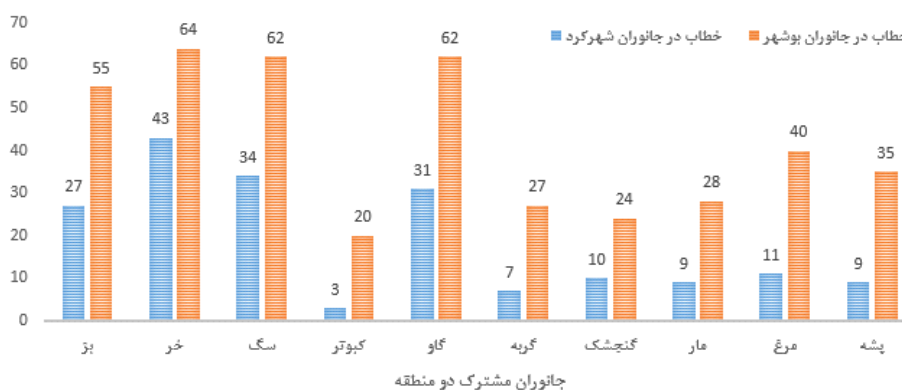
بررسی داده‌های مربوط به کاربرد نام جانوران در صورت‌های خطاب در سه منطقه مورد نظر نشان می‌دهد که در هر سه منطقه جانوران اهلی مانند خر، سگ و گاو بیشترین کاربرد را در این گونه صورت‌های زبانی دارند. سهم حشرات در صورت‌های خطاب در هر سه منطقه، کمتر از بقیه جانوران است.

دو نکته مهم نمودار شماره ۱ و نمودار شماره ۲ دیده می‌شود: نخست آنکه بیشتر جانوران پرکاربرد در صورت‌های خطاب از طبقه حیوانات اهلی هستند. بیشترین

خطاب برای جانوران در بوشهر مربوط به گاو، سگ، بز، شتر، خر و در شهرکرد مربوط به خر، جوجه، سگ، گراز و گاو است که از میان این ده جانور تنها گراز حیوان وحشی است و بقیه جانوران متعلق به طبقه حیوانات اهلی‌اند. این نتیجه تأییدی بر این نکته است که گویشوران خصوصیات استعاری بیشتری را برای حیوانات اهلی برای توصیف انسان برمی‌شمرند. دلیل این امر آن است که گویشوران از قدیم با این حیوانات ارتباط نزدیکی داشته‌اند و این ارتباط زیاد سبب شده است انسان به رفتار و خلق‌وخوی این جانوران دقت بیشتری کند و برای توصیف هم‌نوعان از این خصوصیات بهره گیرد (Cabanillas & Martinez, 2006). نکته دوم این است که سهم حشرات در صورت‌های خطاب در دو منطقه، کمتر از بقیه جانوران است.

۱-۴. جانوران مشترک

برای آنکه بتوان مقایسه دقیق‌تری از میزان خطاب‌قرار دادن جانوران دو منطقه داشته باشیم، خطاب در جانوران مشترک دو منطقه بوشهر و شهرکرد بررسی می‌شود. نمودار شماره ۳، میزان خطاب در ده جانور را که در میان جانوران بوشهر و شهرکرد مشترک هستند نشان می‌دهد، این ده جانور عبارت‌اند از: بز، پشه، خر، سگ، کبوتر، گاو، گریه، گنجشک، مار و مرغ.

نمودار ۳: میزان کاربرد نام جانوران مشترک در خطاب در بوشهر و شهرکرد

کاربرد نام جانوران در صورت‌های خطاب در گویش... مهناز طالبی دستیابی و همکار

با نگاهی اجمالی به نمودار شماره ۳، می‌توان تفاوت در خطاب قرار دادن نام ۱۰ جانور در دو منطقه را دریافت. در بوشهر ترتیب نام جانوران از نظر میزان کاربرد در خطاب عبارت است از: خر، سگ و گاو، بز، مرغ، پشه، مار، گربه و گنجشک و کبوتر. در واقع، بیشترین خطاب متعلق به خر و کمترین خطاب متعلق به کبوتر است. در شهرکرد ترتیب خطاب جانوران از بیشترین خطاب تا کمترین خطاب عبارت است از: خر، سگ، گاو، بز، مرغ، گنجشک، پشه و مار و گربه و کبوتر. نکته جالب توجه این است که خر در دو منطقه بیشترین تعداد خطاب و کبوتر نیز در دو منطقه کمترین تعداد خطاب را از دید گویشوران داشته‌اند.

بررسی خطاب در جانوران مشترک میان دو منطقه متفاوت، نشان می‌دهد که با وجود شباهت‌ها در کاربرد نام جانوران، اما حتی جانوران مشترک نیز برای گویشوران هر منطقه، مفاهیم مختلفی را تداعی می‌کند. در واقع، فرهنگ و محیط پیرامون گویشوران و نوع و میزان ارتباطی که با جانوران دارند، در شکل‌گیری مفاهیم و کاربرد جانوران در خطاب مؤثرند.

نکته مهم این است که ساختار صرفی نام همه جانورانی که بیشترین کاربرد را در خطاب دارند، ساده هستند؛ از میان ۳۵ جانور در بوشهر، ۵ جانوری که بیشترین تعداد خطاب را داشته‌اند به ترتیب عبارت‌اند از گاو، سگ، بز، شتر، خر و در شهرکرد، خر، جوجه، سگ، گراز، گاو ۵ جانوری هستند که کاربرد بیشتری در خطاب داشته‌اند. هسپلمت (1999)، گرینبرگ (1966: 32) و بایی (1985: 118) معتقدند که واژه‌های پرکاربرد در زبان در گذر زمان کوتاه می‌شوند و معمولاً دارای ساختار صرفی ساده هستند. در واقع، هر چه واژه پربسامدتر و پرکاربردتر باشد، میل بیشتری به کوتاه‌تر شدن در گذر زمان دارد. پژوهش حاضر را می‌توان تأییدی بر این مسئله دانست که واژه‌های پرکاربرد در زبان که در این پژوهش نام جانوران است، ساختار صرفی ساده دارند.

۵. نتیجه

در پژوهش حاضر، خطاب، مفهوم و واژه‌های مرتبط ۳۵ جانور از بوشهر و ۳۵ جانور از شهرکرد، در چارچوب زبان‌شناسی زیست‌محیطی بررسی شد. مقایسه داده‌های

پژوهش از ۱۰۰ پرسش‌نامه از بوشهر و ۱۰۰ پرسش‌نامه از شهرکرد نشان می‌دهد که تفاوت‌ها و شباهت‌هایی در کاربرد نام جانوران در خطاب و مفهوم اولیه وجود دارد. با توجه به بررسی پرسش‌نامه‌های این دو منطقه می‌توان دریافت که در بوشهر ۵ جانوری که بیشترین تعداد خطاب را داشته‌اند به ترتیب عبارت‌اند از: گاو، سگ، بز، شتر، خر و ۵ جانورانی که کمترین تعداد خطاب را داشته‌اند، میگو، خرچنگ، سبزقبا، مرغ دریایی و مارماهی. از میان ۳۵ جانور در شهرکرد نیز ۵ جانوری که بیشترین تعداد خطاب را داشته‌اند به ترتیب عبارت‌اند از خر، جوجه، سگ، گراز، گاو، و جانورانی که در خطاب استفاده نشده‌اند یا کمترین تعداد خطاب را داشته‌اند، سار، کفشدوزک، شاپرک، کبوتر، عنکبوت و لاک‌پشت هستند. بررسی این جانوران نشان می‌دهد که جانورانی که بیشترین خطاب را دارند، عمدتاً اهلی هستند. از بررسی مفهوم و ویژگی جانوران چنین بر می‌آید که: ۱. در بیشتر موارد اولین مفهوم صفتی است که به صورت استعاره برای توصیف انسان کاربرد دارد، ۲. در بعضی از موارد به ویژگی خاص جانور و یا کاربرد آن در زندگی روزمره گویشوران اشاره شده است. برای مثال، در بوشهر برای خرچنگ، خوشمزه و در شهرکرد برای اردک، شیوه راه رفتن به‌عنوان اولین مفهوم یا ویژگی بیان شده است. ۳. نام حیوانات بیشتر به صورت تحقیق‌آمیز برای توصیف انسان به‌کار می‌رود. ۴. نام جانورانی که بیشترین کاربرد در عبارت‌های خطاب را دارند، به لحاظ ساختار صرفی ساده است و ۵. محیط پیرامون، نوع و میزان ارتباط با جانوران، نقش مهمی در مفهوم اولیه و کاربرد نام جانوران در خطاب دارد. چنانچه در بررسی جانوران مشترک مشخص شد که با وجود شباهت‌ها، تفاوت‌هایی نیز در معنا و کاربرد نام جانوران مشترک دو منطقه مشاهده می‌شود. در بوشهر ترتیب نام جانوران از نظر میزان کاربرد در خطاب عبارت است از: خر، سگ، گاو، بز، مرغ، پشه، مار، گربه، گنجشک و کبوتر. درواقع، بیشترین خطاب متعلق به خر و کمترین خطاب متعلق به کبوتر است. در شهرکرد ترتیب خطاب جانوران از بیشترین خطاب تا کمترین خطاب عبارت است از: خر، سگ، گاو، بز، مرغ، گنجشک، پشه، مار، گربه و کبوتر. نکته مهم این است که خر در دو منطقه بیشترین تعداد خطاب و کبوتر نیز در دو منطقه کمترین تعداد خطاب را از دید گویشوران داشته‌اند.

کاربرد نام جانوران در صورت‌های خطاب در گویش... مهناز طالبی دستایی و همکار

پی‌نوشت‌ها

1. E. Sapir
2. Language and environment
3. E. Haugen
4. P. Muhlh usler
5. S. V. Steffensen
6. A. Fill
7. H. H. Couto
8. J. C. Bang
9. W. Trampe
10. M. D ring
11. F. Zunino
12. C. M. Uyanne
13. zoometaphor
14. G. Lakoff
15. M. Johnson
16. S. Brandes
17. N. Colin
18. A. F. Fontecha
19. R. M. Catalan
20. A. Goatly
21. C. Wang
22. A. Dowker
23. I. L. Rodriguez
24. N. R. Sila ski
25. A. Sommer
26. B. A Sommer
27. Z. Szamosfalvi
28. Zoometaphor
29. W. Zenrung
30. Embodiment theory
31. International Phonetic alphabet

منابع

- حق‌بین، فریده (۱۳۹۳). «حیوانات، اعضای بدن و خصلت‌های آن‌ها به‌مثابه مفاهیمی شناختی در مفهوم‌سازی در زبان فارسی». *پازند*. ش ۳۷. صص ۳۷ - ۴۷.
- زنونگ، وانگ (۱۳۹۳). «حیوانات در ضرب‌المثل‌های چینی و فارسی». *مطالعات انتقادی ادبیات*. ش ۲. صص ۱۱-۳۰.

شرفی، ساسان (۱۳۸۱). بررسی میزان هم‌پستگی بین عوامل فرهنگی - اجتماعی و صورت‌های خطاب در زبان عربی اهوازی. دانشگاه تهران: پایان‌نامه کارشناسی ارشد زبان‌شناسی همگانی.

- شریفی‌مقدم، آزاده و نرجس ندیمی (۱۳۹۲). «تحلیلی معنی‌شناختی از کاربرد نام حیوانات در ضرب‌المثل‌های گویش لار (با تکیه بر دلالت، موضوعیت و کارکرد اجتماعی)». *ویژه‌نامه نامه فرهنگستان زبان‌ها و گویش‌های ایرانی*. ش ۲. صص ۱۳۷ - ۱۵۹.

- شعبانی، منصور و محمد امین صراحی (۱۳۹۶). «خطاب‌های انسانی و استعاره‌های مبتنی بر نام حیوانات در زبان گیلکی: رویکردی شناختی». *فرهنگ و ادبیات عامه*. ش ۵ (۱۴). صص ۶۹ - ۹۶.

- صفایی‌پور، طیبه (۱۳۹۴). *استعاره‌های شناختی برگرفته از حوزه جانوران در فارسی گفتاری*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه الزهرا: تهران.

- طالبی دستنایی، مهناز و فریبا قطره (۱۳۹۵). «بررسی صفت‌ها در گویش لری بختیاری در چارچوب صرف زیست‌محیطی». *سومین همایش بین‌المللی زبان‌ها و گویش‌های ایرانی (گذشته و حال)*. دائرةالمعارف بزرگ اسلامی. تهران.

- عقیلی، سیدعلی. (۱۳۹۲). *بررسی استعاره در عبارت‌های خطاب در زبان فارسی گفتاری*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه پیام نور تهران.

- میرصادقی، جمال (۱۳۶۴). *عناصر داستان*. تهران: سخن.

- مرادی، ساسان (۱۳۹۴). *تنظیم شرایط محیطی*. تهران: شهیدی.

- نخواستلی، فاخته و اعظم استاجی (۱۳۸۹). «بررسی کاربرد مجازی نام حیوانات در زبان فارسی». *اولین همایش ملی آموزش زبان فارسی و زبان‌شناسی*. دانشگاه فردوسی مشهد.

- ندیم، مصطفی (۱۳۷۹). «نقش حیوانات در ضرب‌المثل‌های شیرازی با نگرشی بر جامعه‌شناسی زبان». *دانشگاه علامه طباطبائی*. ش ۹۷. صص ۲۹۱ - ۳۰۲.

- Bang, J. C. & W. Trampe (2014). "Aspects of an ecological theory of language". *Language Sciences*. 41(Part A), 83-92.

-Brandes, S. (1984). "Animal Metaphors and Social Control in Tzintzuntzan". *Ethnology*. 23(3), 207-215.

-Bybee, J. (1985). *Morphology: a study of the relation Between Meaning and Form*. Amsterdam: John Benjamin.

-Cabanillas. I. & C. Tejedor Martínez (2006). "Chicken or hen? Domestic fowl metaphors denoting human beings". *Studia Anglica Posnaniensia*. No. 42. pp. 337-354.

-Colin, N. (2005). "English and Swedish Animal Idioms: A Study of

- Correspondence and Variation". *Content and Expression*. Karlstad University; Karlstad.
- Couto, H. H. (2014). "Ecological approaches in linguistics: a historical overview". *Language Sciences*. No. 41. Pp. 122-128.
- Döring, M. & F. Zunino (2014). "Nature Cultures in Old and New Worlds. Steps towards an ecolinguistic perspective on framing a 'new' continent". *Language Sciences*, no.41(Part A). 34-40.
- Fontecha, A. F. & R. M. Catalán (2003). "Semantic derogation in animal metaphor: a contrastive-cognitive analysis of two male/female examples in English and Spanish". *Journal of pragmatics*. No. 35(5). Pp. 771-797.
- Greenberg, J. (1966). *Language universals with special reference to feature hierarchies* (Janua Linguarum, Series Minor, 59) The Hague, Mouton.
- Halupka-Resetar, S. & B. Radic (2003). "Animal Names Used in Addressing People in Serbian". *Journal of Pragmatics*. No. 35. Pp.1891-1902.
- Haspelmath, M. (1999). "Explaining article-possessor complementarity: economic motivation in noun phrase syntax". *Language*, 75.2., pp. 227-243.
- Haugen, E. (2001). *The Ecolinguistic reader: Language, ecology and environment*. Stanford University Press: Stanford.
- Hsieh, S. C.-y. (2005). "Life form concepts: Animal expressions in Mandarin Chinese and German". *Journal of Southern Taiwan University of Technology*.no. 30. Pp. 185-200.
- Hsieh, S. C.-y. (2006). "A corpus-based study on animal expressions in Mandarin Chinese and German". *Journal of pragmatics*. No. 38(12). Pp. 2206-2222.
- Kovecses, Z. (1997). In Search of the Metaphor System of English. eds. M. Kurdi & J. Horvath. *Proceedings of the Third Biennial Conference*. Pp.323- 338.
- Kovecses, Z. (2010). *Metaphor: A practical introduction*: Oxford University Press. Oxford.
- Lakoff, G. & Johnson, M. (1980). *Metaphors We Live by*. Chicago London: University of Chicago Press.
- Lawrence, E. (1993). "The Sacred Bee, the Filthy Pig, and the Bat out of Hell. *Animal Symbolism as Cognitive Biophilia*". Eds. S. Kellert & E. O. Wilson. *The Biophilia Hypothesis*. Pp.301-340.
- Littlemore, J. (2003). "The effect of cultural background on metaphor interpretation". *Metaphor and Symbol*.no. 18. Pp. 231-238.
- Muhlhauser, P. (2003). *Language of Environment, Environment of Language: A Course in Ecolinguistics*. London: Battle bridge.
- Rodríguez, I. L. (2009). "Of Women, Bitches, Chickens and Vixens: Animal Metaphors for Women in English and Spanish". *Cultura, lenguaje y representación: revista de estudios culturales de la Universitat Jaume I*. no. 7. Pp. 77-100.
- Sakalauskaite, A. (2010). *Zoometaphors in English, German, and*

- Lithuanian: A corpus study*. (3413478 Ph.D.), University of California, Berkeley, Ann Arbor. Retrieved from <https://search.proquest.com/docview/749356064?accountid=27932> roQuest Dissertations & Theses Global database.
- Sapir, E. (1912). "Language and environment", *American Anthropologist*. No.14,2. Pp. 226-242.
- Shepard, P. (1996). *The Others: How Animals made us Human*. Washington, DC: Island press.
- Silaški, N. R. (2009). "*Animal Metaphors in Some Business-related Terms in English*". Paper presented at the Across Languages and Cultures, Herceg Novi. Mon-tenegro.
- Sommer, R. & B. A. Sommer (2011). "Zoomorphy: Animal Metaphors for Human Personality. *Anthrozoös*". No. 24(3). Pp. 237-248.
- Steffensen, S. V. & A. Fill (2014). "Ecolinguistics: the state of the art and future horizons". *Language Sciences*. No. 41(Part A). pp. 6-25.
- Szamosfalvi, S. (2011). "A comparative Study of Animal Names Used as Forms of Address and Description in English and Hungarian". (MA). Institute of English and American Studies, Pázmány Péter Catholic University.
- Talebi-Dastenaee, M. (2015). *Ecometaphor: The Effect of Ecology and Environment on Shaping Anger Metaphors in Different Cultures*. *Language & Ecology*. <http://ecolinguistics-association.org>.
- Talebi-Dastenaee, M. & H. Poshtvan (2018). *A Critical Review of Ecolinguistic Studies in Iran*. *Language & Ecology*. <http://ecolinguistics-association.org>.
- Uyenne, C. M. et al. (2017). "Ecolinguistic Perspective: Dialectics of Language and Environment". *Awka Journal of English Language and Literary Studies*. No. 5(1). Pp. 150-169.
- Wang, C. & A. Dowker (2008). "Interpretation of animal metaphors: Evidence from Chinese and English children and adults". Paper presented at the *Child Language Seminar*. University of Reading.

Animal Names as Forms of Addressing Metaphors in Bushehri and Shahrekordi Dialects within an Ecolinguistic Approach

Mahnaz Talebi Dastanayi¹ Fariba Ghatreh^{* 2}

1. PhD of Linguistics, Alzahra University.

2. Faculty Member of the Department of Linguistics, Alzahra University

Received: 17/04/2019

Accepted: 16/10/2019

Abstract

Metaphors based on animal names are found in almost all languages and cultures, and thus, they can be considered as one of the linguistic universals. The present study has investigated the metaphorical application of animal names in addressing people as well as the primary concepts of each animal name in Bushehr and Shahr-e Kord of Iran. The analyses were based on the data collected from 200 native informants (100 from each region) through the questionnaires on the forms of address as well as the primary concepts of 70 animals (35 endemics to each region). Additionally, the morphological structures of the animal names were explored and the terms, phrases, expressions and proverbs related to each animal name were also listed. The findings show that when addressing people, native speakers, from the two areas under study, used their metaphorical interpretations of the animal's behavior to describe different traits and characteristics of people; some animal names are, therefore, used as address forms in the two regions. This indicates the fact that the human community reflects on the behavior and the attributes of the animals in their surrounding environment.

Keywords: Addressing, Metaphor, Animal, Bushehr, Shahrekord, Ecolinguistics.

^{*}Corresponding Author's E-mail: f.ghatreh@alzahra.ac.ir

